

A MAGYAR NÉP RÉSZVÉTELE AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOMBAN*

Harsányi János.—Pintér István

A húszas évek elején a Magyar Tanácsköztársaság vérbe fojtása után Magyarországon Európa legsötétebb, legreakció-
sabb ellenforradalmi fasiszta rendszere alakult ki. A magyar
fasizmust a dolgozókkal szemben alkalmazott kíméletlen terror,
a nacionalista, sovinizta, antiszemita, kommunista- és szovjet-
ellenes uszítás jellemezte. A magyar uralkodó osztályok célja
nemcsak a haladó erők megfélemlítése és elhallgattatása volt,
hanem a fenti eszközökkel még a haladás gondolatát is távol
akarták tartani a magyar néptől. A Horthy-fasiszta rendszer
minden tetteiből válságos helyzete, a magyar néptől való félelme
tükröződött.

A Horthy-rendszert születésétől kezdve a szomszéd orszá-
gok ellen irányuló sovinizmus, a revíziós területi követelések,
s különösen a szocialista Szovjetunió elleni vad gyűlölet jelle-
mezte. A magyar uralkodó osztályok belpolitikai helyzetük
megszilárdítására és külpolitikai törekvéseik valóráváltására
olyan szövetségeseket kerestek, akiket hasonló célkitűzések ve-
zettek. Ezen az eszmei alapon jött létre a fasiszta Németország,
Olaszország és Magyarország szövetsége. Ez olyan fasiszta rab-
lók társulása volt, amelyben Magyarországot eszközül hasz-
nálták fel Délkelet-Európa népeinek leigázására, s egyben Ma-
gyarország önállóságának felszámolására. 1938—1941 között
Hitlerék segítségével elért területgyarapításáért Magyarország,
s elsősorban annak dolgozó népe igen drága árat fizetett.

A fasiszta német kormánynak a Szovjetunió ellen intézett
hitszegő támadása után a magyar kormány is elérkezettnek látta
az időt, hogy önként felajánlja részvételét a Szovjetunió elleni
rablóháborúban. A magyar uralkodó osztályok abban remény-

* A magyar küldöttség referátuma az ellenállási mozgalom történetével fog-
lalkozó történések varsói konferenciáján. (1962. április 15—19.)

kedtek, hogy a fasiszta rablók pár hét leforgása alatt térdre kényszeríthetik a Szovjetuniót, és az így szerzett koncon való osztozkodás megszilárdítja fasiszta rendszerüket. S mit hozott a háború?

A nagyтökéseknek, hadiszállítóknak és mágnásoknak természetesen búsán profitot és jövedelmet. Az azóta végzett statisztikai számítások szerint a magyar nagyтökések háborús profitja 1938-hoz viszonyítva 1943-ban már több mint kétszeresére növekedett. Egyes, különösen fontos hadiipari részvénytársaságoknál 1943-ra elérte, sőt meghaladta az 1938-as profit háromszorosát.

S a magyar dolgozó nép számára azonban mérhetetlen gazdasági elnyomást, kegyetlen politikai terrort és hatalmas vérvesztést okozott a háború. 1944-ben a hitleri Németország már több mint 3 milliárd aranypengővel adósa a magyar „szövetségesének”. Mégis, Németországban a kenyér és más élelmiszerfejadag — amelynek egy részét Magyarország szállította — több mint kétszerese a magyar fejadagoknak.

A rablőháború gazdasági mérlegét a következő számadatok érzékeltetik: 21,9 milliárd aranypengő összegű károsodás érte az országot. Ez az összeg Magyarország 1938. évi nemzeti jövedelmének körülbelül ötszöröse. Az ország gazdasági élete szinte teljesen megbénult. Az ország összes lakóházainak közel a negyede szenvedett háborús kárt, s Budapesten az összes lakások háromnegyede sérült meg vagy pusztult el.

A mérhetetlen anyagi kár mellett a magyar nép hatalmas vérvesztéseket is szenvedett. Közel 150 ezer magyar állampolgár esett el a frontokon, 50 ezer a hátorszáiban és több, mint 220 ezer a német fasiszták haláltáboráiban és a magyar fasiszták munkatáboráiban.

A háborúba lépés után a magyar dolgozó nép ellenállásának megakadályozására a kormány a katonai bíraskodás, a statáriális eljárás, a terrorintézkedések sorozatát léptette életbe. Kommunisták, antifasiszták ezreit börtönözték be és internálták. A visszacsatolt területek nemzetiségi lakossága között kegyetlen vérengzést hajtottak végre. Jugoszláviának Magyarországhoz került területein egy hónap alatt több mint ötezer embert gyilkoltak le. A magyar uralkodó osztályok célja csirájában elfojtani minden háborúellenes megmozdulást, minden antifasiszta mozgalmat. E cél érdekében fokozták az ország területét behálózó, a Horthy-rezsim két évtizede alatt nagy rafinériával és hozzáértéssel kiépített besúgórendszer működését.

A magyar nép nem akart háborút, s legjobbjai már az első napokban harcba hívták az egész magyar népet a háborús fasiszta kormány megdöntésére, a különbéke kivívására és a demokratikus Magyarország megteremtésére. A Kommunisták Magyarországi Pártja, amely már a háborút megelőző években a háborús készülődés és a háború elleni harcot állította munkája középpontjába, most is a háborúellenes, antifasiszta harc élén haladt, nemzeti összefogásra szólította fel a magyar nép hitlerellenes, antifasiszta erőit. S a magyar demokratikus erők egyre nagyobb része ismerte fel az összefogás, a nemzeti egységfront megteremtésének szükségességét, szállt sikra a háborúból való kilépésért, a különbéke megkötéséért és a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért. 1941. október 6-án és november 1-én nagy tömegek tüntettek és követelték a fenti célok valóraváltását.

Az antifasiszta világkoalíció létrejötté, a fasiszta Wehrmachtnek Moszkva alatt elszenvedett első veresége újabb lendületet adott Magyarországon is az antifasiszta erők háborúellenes harcának. 1942 februárjában megalakult a *Magyar Történelmi Emlékbizottság*, a háborúellenes erők összefogó szerve. Az Emlékbizottság tagjai voltak baloldali pártok vezetői, országgyűlési képviselők, jelentős magyar közéleti személyiségek, írók és művészek. Az Emlékbizottság az 1848-as szabadságharc évfordulóján, március 15-én nagy antifasiszta és háborúellenes tüntetést szervezett. 1942. március 15-én a fővárosban mintegy tízezer tömeg tüntetett Budapest utcáin a fasizmus, a háború ellen, a demokratikus Magyarorszáért. Hasonló tüntetések zajlottak le az ország más nagy városaiban is.

A nemzetközi és belső helyzetben beállt változások és a háborúellenes erők nyomásának hatására március elején megbukott a Szovjetunióknak hadat üzenő Bárdossy-kormány.

Utóda Kállay Miklós kormánya lett. Az új kormány legfőbb feladatának a háború továbbfolytatását és ennek útjában álló háborúellenes erők mozgalmának elfojtását tekintette. Barbárságában minden eddigit felülmúló terroristintézkedéseket vezetett be. A Kállay-kormány idején — alig 2 év alatt — közel 2000 kommunisztát és igen sok antifasisztát tartóztattak le és börtönöztek be. A letartóztatottakat kegyetlenül megkínózzák, közülük sokakat kivégeztek. Több tízezerre tehető azoknak a száma, akiket internáltak, büntető munkásszázadokba beosztva pusztítottak el Horthyék.

A Kállay-kormány a terror mellett más eszközöket is alkalmazott az antifasiszta erők ellenállásának letörésére. A de-

mokratikus erők egységének megbontása érdekében, főleg az antifasiszta erők polgári szárnyának megnyerése céljából, követeléseik egy részét látszólag „elfogadta”. Ez a törekvés különösen a háborúban beállott döntő fordulat, a fasiszta koalíciónak Volgográd (Sztálingrád) alatt elszenvedett súlyos veresége után erősödött. Kállay olyan illúziókat táplált — és nem is eredmény nélkül — az antifasiszta, háborúellenes mozgalomban részt vevő baloldali pártok vezetőiben és a németellenes demokratikus körökben, hogy megfelelő pillanatban maga a kormány fog Hitlerrel szakítani, így nincs szükség a kormány politikájával szemben álló, aktív antifasiszta mozgalomra. A nyugati kormánykörök, elsősorban Angliának a magyar kormány megbízottaival folytatott tárgyalása, különösen pedig az 1943. szeptember 9-én az angol és a magyar kormány megbízottai között létrejött előzetes fegyverszüneti egyezmény ugyancsak ebben az irányban hatottak.

Ezeknek a széles tömegek passzivitásra kárhozható hamis illúzióknak az elterjedése visszavetette a demokratikus nemzeti erők ellenállási mozgalmát. Ennek ellenére ebben az időben az ország legnagyobb hadiüzemében, a csepeli Weiss Manfréd gyárban sztrájkba léptek a munkások, tüntetés zajlott le a másik ipari gócpontban, Diósgyőrött is. Egymást érték a kisebb-nagyobb sztrájkok, munkamegtagadások és paraszti megmozdulások. A sztrájkok, szabotázsok, munkalassítások következtében jelentősen visszaesett a termelés. Ez elsősorban a szénbányászásban volt jellemző, ami súlyosan kihatott a hadiiparra. 1944 nyarán a szénbányászásban 50⁰/₀-os termeléseszkökenés is előfordult. A parasztság gabonarejtegetése állandósult. Már 1942-ben 12 ezer vagon gabona elrejtéséről adott számot a közellátási miniszter.

1944-re a Kállay-kormány helyzete egyre válságosabb lett. A szovjet hadsereg előnyomulása a Kárpátokig, a belső ellenálló erők mozgalmának rohamos növekedése arra készítette Hitlert, hogy 1944. március 19-én megszállja az országot és ezzel megakadályozza Magyarország kiválását a fasiszta blokkból.

A német megszállás a dolgozó nép számára még tovább fokozta a kegyetlen politikai elnyomást, a terrort, a gazdasági kizsákmányolást. Most a német megszállás után a náci biztonsági szervek segítségével végrehajtott letartóztatások, kegyetlenkedések, a széles nemzetközi közvéleményt is felháborító zsidóüldözések, antiszemita pogromok megrendezésével akarta a német és a magyar fasiszta kormány elterelni a ma-

gyar nép figyelmét az egész fasiszta blokk egyre gyorsabban kibontakozó összeomlásáról és teljes pusztulásáról.

A német megszállás, az ország függetlenségének elvesztése, a fasiszta „szövetség” lelepleződése, a kegyetlen terror nagy hatással volt az ellenállási mozgalom fejlődésére.

Az ország haladó erői, élén a kommunista párttal, harcra szólították az egész nemzetet a fasiszták gaztettei ellen. 1944 májusában a kommunistáknak nemzeti összefogást, az ország demokratikus átalakulását hirdető programja alapján megalkult a fasisztaellenes erők szervezett egységfrontja, a *Magyar Front*, amelyben a Kommunisták Magyarországi Pártja — a Békepárt —, a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt és a legitimisták Kettős Kereszt Szövetsége tömörült.

A Magyar Front — bár annak jobboldalán álló vezetők eleneztek — egyik legfontosabb feladatának tartotta a fegyveres ellenállás megszervezését. Több memorandumban magát Horthyt és a honvédség vezérkarát is felszólította, hogy szakítsanak Hitlerrel és a demokratikus erőkkel együtt fegyveresen lépjenek fel a német fasiszta megszállók ellen. Horthy hű maradt önmagához, a nevével fémjelzett 25 éves fasiszta rendszeréhez, és nem vállalta a néppel, a demokratikus erőkkel való összefogást.

1944 októberében a Magyar Fronton belül megalakult a *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága*. Előkészületek folytak a hadsereg magasabbegységeinek a németek elleni alkalmazására. Üzemekben, munkásnegyedben szervezték a munkásmilíciák felállítását és felfegyverzését. Magas rangú vezérkari tisztek vezetésével létrejött a *Fegyveres Felkelés Katonai Vezérkara*, amely számolva a szovjet hadsereg sikeres hadműveleteivel, tervet dolgozott ki a fegyveres felkelés kirobantására és Budapest felszabadítására. Hitler és a — Horthy elmozdítása után létrejött — szélsőfasiszta Szálasi-kormány sem maradt azonban tétlen. Hitler, okulva román, bolgár, finn szövetségesei „hűtlenségén”, megtízszerezte Magyarországon a Gestapo és német biztonsági rendőrség létszámát. Utolsó csatlósának megmaradását minden eszközzel biztosítani akarta. A hadművelési célok mellett ez is indokolja, miért vonultatott fel Hitler több mint 50 német hadosztályt az országban és hazánkkal közvetlen határos területeken. Hitler utolsó terve az volt, hogy az Osztrák Alpokban megfordítja a háború menetét, s ebben döntő szerepet szánt a Dunától nyugatra elterülő magyar területeknek. Az ellenállási mozgalomba beépült fasiszta

tisztek útján a Felkelés Katonai Vezérkarának terve a magyar és német Gestapo tudomására jutott, s így a felkelés tervének végrehajtására már nem kerülhetett sor. A felkelés vezérkarát elfogták és kivégezték.

A fegyveres felkelés szervezésével egy időben az ország különböző területein, elsősorban a fővárosban és környékén, ipari centrumokban és bányavidékeken fegyveres partizánharcok bontakoztak ki.

Az ország különböző területein létrejött partizáncsoportokat a Kommunisták Katonai Bizottsága szervezte és irányította. A fővárosban működő kisebb létszámú csoportok — a Szir-, Marót-, Laci-csoport, Homok, Ságvári, Várnai, Lakatos-gárda, Vörös Brigád stb. — elsősorban diverziós feladatokat hajtottak végre. Fegyveres tevékenységük kettős irányú volt: demonstratív akciókat szerveztek, fasiszta emlékműveket, fasiszta gyűléseket, német fasiszták által lakott szállodákat robbantottak fel. Ily módon is buzdították Budapest népét a fasiszták elleni fegyveres harcra. A másik irányú tevékenységük fontos katonai objektumok, felszerelések, a német utánpótlást szolgáló vasútvonalak felrobbantása volt. Tevékenységük során 39 esetben robbantották fel a német utánpótlás szempontjából rendkívül fontos, Budapestre, az ország fővárosához vezető vasútvonalakat.

A nagyobb partizánegységek — amelyeknek működési területük főleg a munkáslakta peremkerületek, Újpest, Kőbánya, Kispest, Pesterzsébet, Rákoshegy, Rákospalota stb. volt — katonai akciókat hajtottak végre a fasiszta német és magyar csapatokkal szemben, segítséget nyújtottak a szovjet hadsereg felszabadító hadműveleteihez.

Vidéken nagyobb ipari gócpontokban, bányavidékeken alakultak partizánegységek. Ezek közül legjelentősebb a több száz főből álló, a miskolci iparvidéken alakult Mókán Komité (Magyar Kommunisták Antináci Bizottságának) fegyveres csoportja. Ez az egység jelentős szerepet töltött be az iparvidék üzeminek a rombolásoktól való megmentésében és Miskolc város felszabadításának meggyorsításában. A pécsi iparvidéken alakult partizáncsoportok megakadályozták a város elpusztítását. A Balkánról Pécsre vezető drávai vasúti híd felrobbantásával lehetetlenné tették, hogy időben megérkezzen az a német hadosztály, amely a fasiszták szempontjából kulcsfontosságú város gyors felszabadítását megakadályozhatta volna. Mintegy száz fős partizánegység tevékenykedett a Salgótarjáni szénmedencében, amelynek legfőbb haditette egy SS zászlóalj szétverése

volt. Hasonló partizáncsoporttal találkozunk a dorogi—sárisápi bányavidéken is.

A partizánegységekben kommunisták és nemkommunisták, munkások, parasztok, értelmiségiek, magyarok és más nemzeti-ségek karöltve harcoltak a közös célért, a fasizmus ellen, az ország felszabadításáért. Ezeknek a partizáncsoportoknak az összetétele a fegyveres antifasiszta harc mélységesen népi jellegét bizonyítja.

Az antifasiszta harc népi jellege mellett tanúskodnak azok a megmozdulások is, amelyek egyes városok kiürítésének megtagadásában jelentkeztek. Ilyen megmozdulások voltak pl. Csepelen, Miskolcon, Pécsen és a főváros peremkerületeiben. A dolgozók harcos fellépése akadályozta meg fontos üzemek leszerelését, úgynevezett „bénítási akciók” végrehajtását, közszolgáltatás szempontjából jelentős objektumok felrobantását. Országos méreteket öltött a hadimunkák, védőárkok, tankcsapdák építéseinek stb. szabotálása is.

A magyar nép felszabadítóként fogadta a szovjet hadsereg katonáit. A bajbajutott szovjet katonákat ezer veszély tudatában is rejtegették, bújtatták. Ezért a bátor, hazafias és mélyen humanista magatartásért a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége több magyar dolgozót a Nagy Honvédő Háború hőseinek kijáró magas kitüntetésekben részesített. Így pl. 1960-ban szovjet pilóták rejtegetéséért Szabó József és több társa, 1961 tavaszán a szovjet csapatokkal való együttműködésért és a szovjet híradólány rejtegetéséért a székesfehérvári Hornyánszky orvosházaspár részesült magas kitüntetésben.

A magyarországi felszabadító harcok idején fokozódott a magyar hadsereg bomlása. Az ország tele volt katonaszökevényekkel.

A főváros felszabadításáért folyó hadműveletekben már nemcsak szórványos átállásokkal találkozunk, hanem azzal is, hogy nagyobb magyar egységek részt kívánnak venni a fasiszták elleni fegyveres harcban. Ezekből az egységekből alakult meg 1945 januárjában a *Budai Önkéntes Ezred*, amelynek soraiban 2500—3000 magyar katona harcolt a német és a magyar fasiszták ellen. Szaveljev gárdaalezredes és Szmirnov ezredes tengerészdandárának kötelékében a Budai Önkéntes Ezred részt vett a Déli pályaudvar, a Vár ostromában, a Gellért-hegy és a budai kerületek felszabadításában. Több mint 600 magyar katona halt hősi halált ezekben a felszabadító harcokban. A budai harcok befejezése után a szovjet parancsnokság napiparancsban dicsérte meg és mondott köszönetet az ez-

rednek nagyszerű helytállásáért. Buda felszabadításában és később a dunántúli hadműveletekben a Budai Önkéntes Ezreden kívül más egységek is harcoltak a szovjet hadsereg oldalán.

A magyar ellenállási mozgalom második világháború idej történetét tárgyalva, szólnunk kell azokról a magyarokról is, akik az ország határain kívül vettek részt nagy számban az antifasiszta ellenállási harcban.

A Horthy-faszizmus idején a kegyetlen üldözések, a halál, a börtön és az internálótáborok elől tízezrek kényszerültek emigrációba. A politikai üldözötteken kívül — akik a Szovjetunió mellett Közép- és Nyugat-Európa polgári demokratikus rendszerű kapitalista államaiban kerestek menedéket — sok ezerre rúgott azoknak a száma is, akiket a nyomor, a munkanélküliség késztetett kivándorlásra ezekbe az országokba. Így a magyar politikai és gazdasági emigráció száma ezekben az országokban jelentős méreteket öltött.

A hazájukon kívülre szakadt magyar antifasiszták hazafias és internacionalista kötelességüknek tekintették a náciellenes harcot azon a földön, ahová a fasiszta rezsim politikai üldözése, nyomora vagy a háború sodorta őket.

A különböző népek felszabadítási harcának segítségére siető magyarok megértették, hogy a Szovjetunió, Franciaország, Lengyelország, Csehszlovákia, Belgium és más országok területén a fasiszták ellen vívott harc a magyar nép szabadságáért is folyik.

E népek ellenállási harcaiban részt vett magyarok a politikai és gazdasági emigráció soraiból, az illető ország területén átvonuló vagy ott ténykedő magyar katonai alakulatokból, illetve frontmunkákra kényszerített munkászászlóaljakból szökött katonák és munkaszolgálatosok, valamint a hitlerista börtönökből és haláltáborokból megszökött, vagy azokból kiszabadított üldözöttek közül kerültek ki.

A külföldi magyar ellenálló csoportok szervezését — csak úgy, mint az ország területén belüliekét — a Magyar Kommunista Párt végezte, a párt emigrációba kényszerült kiegészítő tagjai alkották itt is a magyar ellenállási harc szervező és vezető kádereit.

Ezekről a harcokról szeretnénk a továbbiakban egészen vázlatos képet nyújtani.

Franciaország

Amikor 1940 júniusában bekövetkezett Franciaország megszállása és a francia nép első ellenállási szervei megszülettek, franciaországi magyarság körében is csoportok alakultak, amelyek tagjai lettek a későbbi ellenállási tömegszervezeteknek.

Ezek a magyar csoportok részt vettek a diverziós munkában, éppúgy, mint a röpiratok gyártásában és szórásában, vagy a mozgalom kiszélesítéséért folyó szervezési és nevelőmunkában. Támogatták a börtönbe jutottak és az elesettek családjait és kivették részüket a közvetlen fegyveres akciókból is. Abban a partizáncsoportban például, amely Párizs kellős közepén egy délelőtt kivégezte Von Rittert, Hitler különmegbízottját, a francia munkásdeportálások szervezőjét, három magyar volt: Békés Inre vasmunkás, Boczor József mérnök és Elek Tamás, fiatal diák, akik 1943 őszén az ellenállási mozgalom hősi halottai lettek.

Nagy számban vettek részt magyarok a párizsi egészségügyi, hírszerző, biztonsági és technikai csoportokban, a lyoni, sentpeilleri, toulouzei és marseillei partizánalakulatokban.

1943-ban a magyar csoportok egy széles mozgalomban egyesültek, amely az MFM (Magyar Függetlenségi Mozgalom) nevet kapta. Az MFM soraiba lépett a Franciaországi Magyar Asszonyok Szervezete, valamint a franciaországi magyar értelmiségiek köre is. Kiadták illegális lapjukat, a „Magyar Szemlé”-t.

Az MFM szervezte meg a felszabadulás után az új, demokratikus francia hadseregen belül a magyar katonai alakulatot, a Petőfi egységet.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján mintegy 453 Franciaországban harcolt magyar partizánról tudunk, akik közül több mint százan a harcokban haltak hősi halált.

A franciaországi magyar partizánokon kívül az 1940-es német támadáskor 3000-nél több magyar fogott fegyvert az 1., 2. és 3. „Volontaires Etrangers” ezredekben és más katonai egységekben a francia nép szabadságáért.

Belgium

Az 1940 májusában bekövetkezett német megszállás után — a belga hazafiak példája nyomán — a Belgiumban élő magyarok között is illegális csoportok alakultak. Ezek a csoportok felvették a kapcsolatot a belga ellenállási szervekkel, s hama-

rosan megjelentették illegális magyar nyelvű sajtójukat, a „Szabadság” című lapot.

A magyar ellenállási csoportok a propagandisztikus munka mellett tömegakciók, sztrájkok és fegyveres akciók végrehajtásában vettek részt. Elsősorban Brüsszelben tevékenykedtek. A magyar partizánszázadot főként a Belgiumban élő volt spanyolországi magyar önkéntesek alkották.

Azok közül a partizánakciók közül, amelyekben magyar csoportok is részt vettek, példaképpen legyen szabad csak kettőt említenünk:

— Bombatámadással meghiúsították a német szolgálatban álló flamand fasiszták és rexisták ünnepélyét, a brüsszeli BVD Adolphe Max-on levő Marivaux moziban;

— 1943. február 8-án Saventben és Sterrebeke között felrobbantották a vasútvonalat és kisiklatták a Brüsszel—Bécs-i katonai gyorsvonatot. Az akciónál mintegy 300 fasiszta lelte halálát, illetve sebesült meg. A belga partizánhadserg főparancsnoksága külön napiparancsban emlékezett meg a magyar század hőstettéről. A parancsnokot, a később kivégzett Löwenwirth Miklóst, halála után a belga kormány a Lipót-rend tisztí keresztjével tüntette ki.

A belgiumi magyar partizánok közül sokan áldozták életüket a szabadságért. Brüsszel 1944. augusztus 5-i felszabadulását a magyar partizánszázadból mindössze hárman érték meg. A többiek elestek a harcban, vagy a Gestapó haláltáboraiiban szenvedtek és pusztultak el. E koncentrációs táborokból, a belgiumi magyar század partizánjai közül csak 5—6 maradt életben.

1947 elején Brüsszel utcáin tízezrek álltak sorfalat, amikor a belga és más nemzetiségű hősökkel együtt a schauerbecki hősök temetőjébe vitték végleges nyughelyére a magyar Molnár István és Löwenwirth Miklós holttestét.

Szovjetunió

A második világháború idején a szovjet nép ellen küldött magyar csapatok katonáiból és a kihurcolt munkaszolgálatosokból már 1942 folyamán százszámra mentek át a szovjet partizánokhoz a brjanszki erdő környékén, Fehér-Oroszországban és Ukrajnában.

A német fasisztáknak és csatlósaioknak a keleti fronton bekövetkezett vereségei hatására a magyar hadserg fegyelmi helyzete erősen megromlott. A partizánvadászatra küldött 33. ezred 3. zászlóalja parancsnokának 1942. április 6-án kelt rádió-

távirata arról panaszkodik, hogy a fegyelmileg igen leromlott katonákkal — akik nem akarnak harcolni a partizánok ellen — nem tudja feltartóztatni a szovjet partizánok erős nyomását. A rádiótáviratot a következő szavakkal fejezi be: „Attól félek, hogy ha ezeket a katonákat nem váltják le, fegyvereiket ellenünk fordítják.” Gyakorivá vált a partizánok elleni harcra utasító parancsok nyílt megtagadása. Olevszk helyőrségének 150 magyar katonáját, mert megtagadták a parancsot, lefegyverezték és speciális táborba szállították.

1942. június 7-én a szuzemi harcokban egy magyar zászlóalj megtagadta a harcot a partizánok ellen, amiért a magyar zászlóaljat a németek repülőgépekről bombázták. Igen sok magyar lett a bombázás áldozata.

1943 februárban Luck városában egy nagyszámú magyar csoportot a Gestapó agyonlőtt, mert kijelentették, hogy nem harcolnak a partizánok ellen. Sokan azok közül a magyar katonák közül, akiket partizánvadászatra vetettek be, kapcsolatot igyekeztek keresni a szovjet partizánokkal, átszöktek hozzájuk; hogy velük együtt fegyverrel küzdjenek azután az egyre jobban felismert igazi ellenség ellen.

1942 júliusában Kovpak partizántábornok, a Szovjetunió hőse partizán-magasabbegységéhez Észak-Ukrajna Sztaraja Guta falujában kb. 40 magyar katona és munkaszolgálatos állt át.

1943 végén, 1944 elején a Kovpak csapataiban harcoló magyar csoportok létszáma elérte a 100 főt. A magyar csoportok egyikének vezetője, Tóth József, fiatal Debrecen környéki parasztfiú volt, aki 1944 márciusában a fasiszták elleni harcban halt hősi halált.

Jegyzetfüzetében e tisztaszívű magyar hős hitvallásának néhány sora maradt ránk: „Én büszke vagyok arra, hogy a magyar nép fia vagyok. Az a nagy tisztesség és szerencse jutott osztályrészemül, hogy védelmére kelhetek második hazámnak, Oroszországnak. Az ő ellensége — a mi ellenségünk. Oroszországért harcolva, közelebb hozom a magyar nép felszabadulásának napját. Milyen kár, hogy nem minden honfitársam érti ezt meg... Eljön az idő, hogy megértik... Oroszország nélkül Magyarország szabaddá válása lehetetlen!”

A magyarok közül valóban mind többen és többen értették meg ezt az igazságot, egyre nőtt a szovjet partizán csoportokban harcoló magyarok száma.

A „Cskálov”-osztag 41 főt kitevő magyar csoportja a szovjet partizánok oldalán több mint 30 vállalkozásban vett részt.

Magyarok harcoltak még a ohoinioki körzetben működő „Szuovorov”-brigádban, Naumov tábornok, a Szovjetunió hőse partizánhadserégének „Cservoni”-osztágában, Fjodorov partizántábornok, a Szovjetunió hőse Volhiniai partizánhadserégében, Szatanovszki lengyel ezredes partizánegységében, Gyágya Pjotr ezredében, a „Pripjet”-osztágban, a csernyigovi kerületben a „Hazáért” egységben, a Breszt-Litovszk környékén tevékenykedő „Csernyák” partizánosztágban, Ukrajna területén Öduchi, Begma és Grabcsák partizánegységeiben és más szovjet partizánosztágokban is.

1943 nyarán a Szovjetunió területén élő antifasiszta magyar hadifoglyok attól a hazafias vágytól vezérelve, hogy a magyarok a faszizmus leverésében nagyobb részt vállaljanak, s ezzel segítsék népük és országuk felszabadítását — a KMP Külföldi Bizottsága segítségével és vezetésével Magyar Légió megszervezéséhez fogtak. A mozgalom szervezésére a hadifogolytáborok küldötteiből Krasznogorszkban megalakították a Nemzeti Bizottságot. A legénységi állományú katonák, munkaszolgálatosok és alacsonyabb rendfokozatú, főleg tartalékos tisztek lelkesedése azonban megbukott a hadifogoly tábornokok, törzstisztek és hivatásos tisztek nagy részének ellenállásán, megbukott a szervezők közé bekerült fasiszták aknamunkája következtében. Kár, hogy a szervezők egy-két befolyásos tagja ragaszkodott ezeknek a magas rangú tiszteknek a személyéhez. Nélkülük, akarattuk ellenére is meg kellett volna teremteni azt a szervezett antifasiszta katonai alakulatot.

1944 júniusában az antifasiszta ellenállási mozgalom élén álló KMP — a Csehszlovák és Román Kommunista Párttal együtt — Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságához fordult azzal a kéréssel, hogy nyújtson segítséget az ország területén kibontakozó ellenállási mozgalom kiterjesztéséhez. Az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága útmutatásai alapján a Partizánmozgalom Ukrán Törzse, a magyar, román, csehszlovák kommunista pártok képviselőivel együtt részletesen kidolgozták a tennivalókat. A legnagyobb segítséget a partizánharcokban igen gazdag tapasztalattal és jártassággal rendelkező szovjet partizánok nyújtották.

Mintegy 11 szovjet—magyar vegyes állományú, úgynevezett „Szervező” partizánegység (kb. 166 fő) került bevetésre Magyarország akkori területére. Ezek közül a legjelentősebb volt a Kárpát-Ukrajna területén, Munkács környékén működő, zömükben magyarokból álló „Rákóczi-csoport”. Az egység működése kezdetén, 1944 augusztusában 30 főt számlált, s 1944.

október 25-én, amikor egyesültek a szovjet hadsereggel, a harcokban közvetlenül részt vevők — nem számolva a nagyszámú segítőt — száma 163 fő volt.

A „Rákóczi-egység” harcainak eredményeként megsemmisült: 7 mozdony, 30 katonasággal teli vagon, 27 vagon lőszer, 22 vagon katonai felszerelés, felrobbant egy vasúti híd. Működésük alatt több száz ellenséges katonát tettek ártalmatlanná.

A partizáncsoport fegyverzete a szovjet hadsereggel történt egyesüléskor: 84 géppisztoly, 17 golyószóró, 19 pisztoly, 210 puská, 6 rádió, 3 aknavető volt.

A csoport halottakban 21, sebesültekben 12 főt veszített.

Több százra tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik nem csoportokban, hanem a szovjet hadsereg különböző egységeinél mint tolmácsok, frontpropagandisták, vagy éppen partizáncsoport-szervezők működtek.

Lengyelország

A lengyel felszabadító mozgalomnak nagy szerepe volt a magyar hadseregben levő hazafias erők aktivitásában. Hatására egyre gyakrabban került sor a magyar egységekben szökésre, zendülésre és a németellenes fellépésre.

1944 májusában a Lublin környéki Glina hegységben levő lengyel partizánörshöz egy magyar katonai század csatlakozott.

A magyar egységek és alegységek fegyverekkel, gyógyszerekkel és különféle felszereléssel segítették a lengyel földalatti szervezeteket és partizánalakulatokat, vagy bekapcsolódtak a lengyel ellenállási mozgalom akcióiba.

A varsói felkelés idején is sok magyar antifasiszta lépett a hitleristák ellen harcoló lengyel alakulatok soraiba. Közöttük voltak azok a magyar deportáltak is, akiket 1944. augusztus 5-én a varsói Gesia utcai koncentrációs táborból szabadítottak ki a felkelők.

A magyar alakulatok antifasiszta érzelmű katonatömegei rejtegették a Varsóból, a hitleristák mészárlása elől menekülteket.

A német hadvezetés a lengyel felkelőkkel való rokonszenvezés és azok aktív segítése miatt a magyarokkal szemben igen szigorú intézkedéseket hozott, s a Varsó körüli magyar alakulatokat leváltotta.

„Szükség esetén erőszak alkalmazásával csírájában el kell fojtani a német fegyveres erők érdeke ellen irányuló minden

olyan ellenséges tevékenységet, amely a magyaroknak a bolsevista, vagy lengyel banditákkal való barátkozásában nyilvánul meg” — hangzik Bormann tábornoknak 1944. augusztus 25-én kiadott titkos parancsa.

300-nál több volt azoknak a magyaroknak a száma, akik közvetlenül részt vettek a lengyel partizánalakulatok fegyveres harcaiban.

Csehszlovákia

Az 1944 augusztus végén kirobbant szlovák népfelkelés a magyar nép széles rétegeiben rokonszenvet és lelkesedést váltott ki. 1944 szeptemberétől egyre több szökött magyar katona, illetve polgári egyén állt a szlovák partizánok soraiba. Az átszököttek többsége részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. Így pl. harcoltak magyarok a Makarov alezredes parancsnoksága alatt tevékenykedő 2. partizánbrigád 6. századában Selmecebánya és Zólyom környékén. Harcoltak a duklai hágóért folyó csatában, a Čierny Balog, Dobra környékén ténykedő II. ejtőernyős brigádban, a „Hruscsov” egység Szezylenkó brigádjában Breznóbányánál, az Alacsony-Tátrában a „Pusztai” században, Jesonska-Dolinánál a Jegorov brigádban, Bjelova százados egységében, Suchanzky Ján egységében, a „Halál a német megszállókra” elnevezésű partizáncsoportban, a „Halál a fasizmusra” brigádban Petkovce, Laiste környékén, a „Stefanik” partizánbrigádban, a „Pobeda”, a „Janošik” egységben, a „Gottwald”- és „Thälmann”-brigádban és még egy sor más brigádban is. A felkelés időszakára esik a „Nógrádi” partizánegység és a „Petőfi” egység működésének kezdete is.

A szlovák nemzeti felkelésben közel 800 magyar partizán vett részt.

A szlovákiai kiterjedt partizánmozgalom igen nagy szerepet játszott az 1. Magyar Hadsereg felbomlásztásában is, amely döntően a szovjet hadsereg győzelmes támadássorozatának az eredménye volt. Egyre több magyar katona látta be a további harc reménytelenségét, s a kivezető utat sokan a harc megtagadásában, illetve a partizánok oldalára való átállásban találták meg. A sorozatos kivégzések sem tudták feltartóztatni a megindult folyamatot. Most már nemcsak kisebb csoportok, hanem nagy létszámú alegységek és egységek is átálltak a partizánok, illetve a szovjet hadsereg oldalára.

1944 végén Zólyomlipcsénél egy 196 főből, 90 lóból és 45

anyaggal megrakott szekérből álló egység, Ungvárnál a 13. felderítő osztag, Rozsnyónál az 57/1. és 2. páncélos század, 1945 januárjában ugyancsak Rozsnyónál a 24. gyalogezred törzse az ezred egy részével átállt a partizánokhoz.

Nagy jelentőségű volt az 1. Magyar Hadsereg 24. hadosztály törzsének és egyes alakulatainak átállása a szovjet hadsereg oldalára. A 8. és 1. Német Páncélos Hadsereg csatlakozásán az átállás következtében rés támadt, amelynek segítségével a szovjet hadsereg a Vág völgyében védő 1. Német Hadsereg hátába került, szétverte a német védelmet, s e hadműveletek következtében kifejlesztette támadását Prága irányába. A 24. magyar gyaloghadosztály törzse és egyes egységei szervezeten fegyverzetten, járművekkel, teljes anyagokkal együtt csatlakoztak a németek elleni harchoz.

Jugoszlávia

Számottevő azoknak a magyaroknak a száma is, akik a jugoszláv nép felszabadító harcában a különböző jugoszláv partizánosztagokban és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg egyes alakulataiban küzdöttek a fasiszta megszállók ellen.

Nagyobb számú magyar harcolt a „Petőfi-brigád”-ban, amely a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg I. Vajdasági Brigádjának alárendeltségében volt. A „Petőfi-brigád” a Dráva menti harcokban igen súlyos veszteségeket szenvedett. A bolmáni ütközetben halt hősi halált a brigád parancsnoka, Kiss Ferenc kapitány is.

A háború utolsó hónapjaiban sok magyar katona tagadta meg az Ausztria felé vonulásra kiadott parancsot és állt át a jugoszláv egységekhez. A Jugoszláv Hadsereg Szlovén Vezérkarának 1945. május 15-én kiadott „Nyílt parancs”-a szerint alakulataikban pl. 500 magyar vett részt a megszállók elleni harcban.

Dánia

A fasiszta német hadvezetés 1944 november-decemberében több magyar katonai egységet szállított megszálló feladatok ellátására Dánia területére. A Dániába került magyar honvédek hamar megbarátkoztak a helybeli lakossággal, s miután kapcsolatot teremtettek az ellenállási központtal, a dán hazafiak az ellenállás támogatására, antifasiszta harcra hívták fel őket. A magyarok közreműködtek a szabotázscselekményekben.

Jylland nyugati partján, a Nymindegab községben állomásozó magyar század pl. fegyverekkel, lőszerrel és robbanóanyaggal látta el a dán ellenállási mozgalm helyi tagjait.

Egyes magyar csapatok bekapcsolódtak az aktív fegyveres küzdelembe is. Például 1945. április 22-én egy kb. 100 főből álló magyar csoport kitört a koppenhágai gárdakaszárnyából, s a laktanya német fasiszta őrségből több katonát megsemmisített.

A tűzharcban sok magyar is elesett.

Rövid beszámolóinkkal, úgy gondoljuk, sikerült általános képet adni a második világháború idején folyó magyar ellenállási mozgalom kereteiről, jellegéről, kapcsolatairól, serkentő és gátló körülményeiről, eredményeiről, katonai és politikai jelentőségéről. Továbbá azokról a hatásokról, amelyeket Európa szabadságszerető népeinek ellenállási mozgalmai — mindenekelőtt a szovjet népnek a történelemben eddig még nem ismert méretű és sikerű partizánmozgalma, s ami legfontosabb: a szovjet hadsereg felszabadító harcának dicső győzelmei a magyar nép ellenállási mozgalmára gyakoroltak.

A hallatlanul nehéz körülmények között kifejlődő magyar ellenállási mozgalom nem vált kiterjedt méretű népfelkeléssé. A magyar partizánok ezreinek harca és önfeláldozása azonban a magyar nép olthatatlan szabadságszeretetének a bizonyosága. A magyar népnek a Hitler- és Horthy-fasizmus ellen folytatott ellenállási harca azoknak a harcoknak a folytatása, amelyeket történelme folyamán szabadságáért és függetlenségéért szakadatlanul vívott. Az ellenállási harc legerősebb gyökerei pedig a mindössze 133 napot élő dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság történetének vonzó varázsából táplálkoztak.

A Magyar Kommunista Párt vezetésével a fasizmus ellen fegyvert ragadó magyar partizánok vérük és életük áldozásával, ha szerény mértékben is; de hozzájárultak a fasizmus leveréséhez, s ami ebből fakadt: népünk szabadságának kivívásához.

A FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK JEGYZEKE

Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Kossuth 1960. II. kiadás.

Magyarország és a második világháború. Kossuth, Budapest, 1959.

Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. Kossuth, Budapest, 1961.

A magyarországi munkásmozgalom 1945—1948. Kossuth, Budapest, 1961.

A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. Kossuth, Budapest, 1958/59.

Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom. Szikra, Budapest, 1948.

II. kiad.

Pintér István: Adatok a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága történetéhez. Hadörténeti Közlemények 1961. 2. sz.

Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Athenaeum, Budapest, 1946.

- Tóth Sándor:** A Budai Önkéntes Ezred. Valóság, Budapest, 1960. 2. sz.
- Kovács István—Harsányi János:** Partizánharcosok Magyarország felszabadításáért. Hadtörténelmi Közlemények. 1955. 1. sz.
- Mucs Sándor:** A magyar fegyveres ellenállási mozgalom megszervezése és szerepe Magyarország felszabadításában. Hadtörténelmi Közlemények 1957. 1—2. sz. Párttörténeti Intézet Archivuma: Partizángyűjtemény.
- Rostás István:** „A franciaországi magyarok küzdelme a fasizmus ellen.” Kézirat. Hadtörténelmi Intézet Levéltára HIL. Partizángyűjtemény (Pgy.) F/13.
- André Lazar:** Magyarok a francia ellenállásban. — Magyar nyelvű fordítás franciából. HIL. Pgy. F/15. Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban. — A Magyar Partizán Szövetség összeállított anyaga. Sokszorosított példány. HIL. Pgy. V./29.
- Vince József:** A magyar ellenállás Belgiumban. Kézirat. HIL. Pgy. B/19. Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban HIL. Pgy. V./29. Eredeti kitüntetési okmány. HIL. Pgy. B/34.
- Sevcsenkó:** A magyarok és románok részvétele a partizánmozgalomban Ukrajnában a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának éveiben. Новая и новейшая история 1961. 5. szám.
— Арх. И. М. А. (Архив Института Марксизма—Ленинизма), ф. 69, оп. 1. д. 61, лл. 165—168, 171—174.
— Арх. И. М. А. 69, оп. 1, д. 61, лл. 281, 287, 291.
— Арх. И. М. А., ф. 1, оп. 14, ед. хр. 905, л. 265—270.
— Uszta—Horvát jelentés (másolat) HIL. Pgy. M/106.
— HIL. Pgy. SzU. doboz.
— Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban. HIL. Pgy. V/29.
- Dr. Stanislaw Andrzej Sochacki:** Magyar antifasiszták részvétele a lengyel ellenállási mozgalomban. — Párttörténeti Közlemények 1961/2. sz. Bp.
- Pintér István:** Magyar antifasiszták részvétele a szlovákiai partizánharcokban. Párttörténeti Közlemények 1959/3. — 4. sz. Bp.
— HIL. Pgy. Cs.
— Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban. HIL. Pgy. V/29.
- Perisa Grujic:** Sesnaesta Vojvodanska Divizija, Beograd 1959.
— Povjerenistvo O. Z. N. — e II. broj. 114 — 1945 god 36.605/1945. 10.153/1945. dana 26. IV.
- Büm. A „Petöfi” partizán brigád 31. és 33. sz. napiparancsa. (HIL. Pgy. J.).
709/Be — Küm. Be. o. XV/5.
Országos Levéltár — 1946. III. 20.